FUNDAȚIA UNIVERSITARĂ CAROL I
CÂTEVA CONSIDERAȚII

Cornelia Apostol

Ampla dezvoltare a statului român în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, urmare directă a dobândirii independenței naționale și a consfințirii sale politice prin proclamarea regatului, impunea și apariția unor instituții culturale adecvate. Între acestea, Fundația Universitară Carol I deține un loc de frunte.

În ziua de 3 mai 1891, Regele Carol I adresa o scrisoare președintelui Consiliului de Miniștri, Lascăr Catargiu din al cărei cuprins reiese nu numai dorința expresă a Regelui Carol de a înființa o atare fundație. dar și scopul acesteia. "Peste câteva zile România va serba a douăzeci și cincea aniversare a Domniei Noastre ... urmând pilda bunilor Domni din trecut și spre amintirea faptelor împlinite în acest pătrar de veac, vroim a înființa un așezământ spre binele tinerimii universitare de la toate facultățile din Țară, al căruia scop va fi de a procura studenților un loc de întrunire, înzestrat cu o bibliotecă totdeauna deschisă, unde vor putea satisface iubirea lor de studiu; de a veni în ajutorul acelora dintre dânșii cari întreprind lucrări speciale sub direcțiunea profesorilor lor, sau pentru tipărirea tezelor, cum și de a da subvențiuni acelora cari, din lipsă de mijloace, ar fi siliți să întrerupă studiile lor în dauna culturii generale a Țării"[1]. În aceeași scrisoare era menționată dorința Suveranului de a face o primă donație "o casă ce se va clădi cu cheltuiala Noastră", pe un teren de circa 1200 mp, parte a proprietății lui Ion M. Manu, cumpărată în 1879 de Casa Regală.

În acest scop, Carol I donează Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice o primă sumă de 200.000 lei[2] solicitând totodată ca Fundația să fie recunoscută ca persoană morală. Scrisoarea a fost publicată în Monitorul Oficial nr.27 din 5/17 mai 1891, iar în ziua de 7 mai 1891 Ministerul Culturii și Instrucțiunii Publice remite Casei de Depuneri și Consemnațiuni suma de 200.000 lei cu o dobândă de 5%[3].

Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice din acea perioadă, George Dem. Teodorescu[4], întocmește și prezintă proiectul de lege pentru declararea Fundației ca persoană morală. Senatul votează legea în ședința din 31 mai, dar Comitetul delegaților Camerei Deputaților modifică proiectul. Legea a fost votată de Camera Deputaților la 27 iunie 1891 și trece din nou prin Senat, fiind promulgată la 1 iulie 1891 și publicată în Monitorul Oficial nr. 81 din 13/25 iulie 1891. Ea cuprindea 4 articole cu privire la: "art.1 "Fundația Universitară Carol I" se recunoaște ca instituție de stat; art.2. Ea va fi perpetuu sub dependința și administrația Ministerului Cultelor și

Instrucțiunii Publice; conform actului de fundațiune (epistola din 3 mai 1891 a Majestății Sale Regelui Către Președintele Consiliului Miniștrilor); art.3. Ministerul Cultelor și Instrucțiuniii Publice va reprezenta instituțiunea ca persoană morală, în toate actele juridice care vor privi-o, precum donațiuni, legaturi, procese și altele, după legile în ființă; art4. Un regulament de administrațiune publică va determina amănuntele organizării exterioare a Fundațiunii, căreia sub nici un cuvânt nu i se va putea schimba menirea conform cu intențiunea Înaltului Fondator"[5].

Edificiul Fundației Universitare Carol I are o istorie ce începe încă din ziua de 3 mai 1891 - data scrisorii regelui Carol I. Pentru realizarea lui "Regele Întemeietor", cum l-a numit prof.Dimitrie Onciul[6], a manifestat un interes constant încă de la conceperea planurilor arhitecturale și pâna la finalizarea lor în 1914. Referindu-se la aceasta Emil Pangrati, rector al Universității din București, într-un discurs din 9 mai 1927 spunea "Și-l mai preocupa, pe lângă organizarea interioară, și forma exterioară a clădirii. Vroia ca aci, în Piața Palatului Regal, să se creeze un ansamblu de monumente cu un caracter unitar, care să nu depășească nici aspectul, nici înălțimea clădirii Fundației și a Palatului Regal ..."[7]. Clădirea Fundației a fost realizată în două etape. În prima etapă a fost construită aripa dinspre strada Onești (1891-1895), după planurile arhitectului francez Paul Gottereau, autor și ale altor clădiri, monumentale din București cum au fost : Palatul Regal (Corpul central), Casa de Depuneri și Consemnațiuni, Palatul Cotroceni ș.a.[8].

Inaugurarea Fundației Universitare Carol I a avut loc în ziua de 14/26 martie 1895 și s-a bucurat de participarea înaltelor oficialități ale vremii. În cuvântarea rostită cu acel prilej, Carol I sublinia din nou scopul înființării ei: "Am ales, pentru deschiderea Fundațiunii Universitare ziua de 14 martie care ne amintește așezarea patriei pe temelii neclintite, spre a arăta și mai bine scopul patriotic al acestui așezământ, întemeiat întru folosul junimii universitare la împlinirea a 25 de ani ai Domniei Mele ... Dorind a lăsa în urma Mea o mărturie vie a sentimentelor ce mă însuflețesc către țară și a arăta totodată necurmatul interes ce am pentru instrucțiune, am închinat tinerelor generațiuni acest locaș de studiu, cu falnica menire de a contribui la răspândirea și înflorirea științei în România ... Legenda mănăstirii Argeșului ne arată credința răspândită în poporul român că, pentru trainica întemeiere a unui așezământ, trebuie îngropat în temeliile lui o ființă vie. Pus-am în temelia acestei case a tinerimii universitare via Mea credință în viitorul României"[9].

Tot atunci s-a dat citire, de către teologul Gh. Popescu, actului de inaugurare al așezământului de cultură "Fundațiunea Universitară Carol I". Documentul purta semnăturile Regelui Carol și ale Reginei Elisabeta, a Principesei Maria și a Principelui Ferdinand ca și ale unor importanți demnitari - mitropolitul Ghenadie; membri ai guvernului Lascăr Catargi - prim ministru, Alexandru Lahovari, Take Ionescu - ministru al Cultelor și al

Instrucțiunii Publice, Alexandru Marghiloman, Constantin Esarcu, Petre S.Aurelian; Gheorghe Cantacuzino-președinte al Senatului, Gheorghe Manu - președinte al Adunării Deputaților; Nicolae Culianu - rector al Universității Iași și președinte al Comitetului Fundației; Titu Maiorescu - rector al Universității din București, Ion Kalinderu, Constantin Rădulescu Motru - bibliotecar, Nicolae Filipescu - primar al Capitalei; dr. Constantin Istrati, arh.Paul Gottereau ș.a. și consfințea pentru istorie acest moment.

În timp, interesul pentru fundație crescând (numărul cititorilor săi în anul 1895-1896 a fost de 18.418, iar în anii 1899-1900 de 52.930)[10], se impunea dezvoltarea corespunzătoare a clădirii.În raportul din 9 mai 1906 se menționează faptul că Fundațiunea este neîncăpătoare din două puncte de vedere: pe de o parte ea nu poate dispune de locuri destul de numeroase pentru cititori și totodată spațiul pentru instalarea noilor dulapuri de cărți este insuficient. Biblioteca a început să funcționeze în 1895 cu 3400 volume și dispunea de 48 scaune. Numărul cititorilor nu ajungea la o sută pe zi. După zece ani de funcționare, biblioteca cuprindea împreună cu arhiva peste 20.000 de volume, iar numărul cititorilor în ultimul an a fost de 62.364, care au consultat 89.874 volume[11]. Astfel în 1911, este achiziționat terenul și imobilul Gr. Păucescu și tot arhitectul Gottereau este însărcinat cu mărirea imobilului. El a reușit să îmbine corpul vechi cu noua clădire din strada Rosetti[12]. În final, Palatul Fundației Universitare Carol I, unul din cele mai însemnate monumente ale Capitalei, se compunea din două corpuri. Corpului vechi din 1895 i s-au adăugat o sală mare de conferințe de 560 de locuri, realizată în amfiteatru; vaste săli de lectură și depozite ale bibliotecii. Lucrarea, în întregul ei, a fost realizată după planurile arhitectului Paul Gottereau, diplomat al Școlii de Beaux - Arts din Paris, ajutat de George Parizot și Roger Bolomey, arhitecți diplomați ai guvernului francez și de către frații Axerio. Inaugurarea noului corp s-a făcut în ziua de 9 mai 1914, prilej cu care Regele Carol I spunea "Cu părintească dragoste am urmărit, an de an, mersul acestei Fundațiuni de cultură și am avut marea mângâiere să constat că ea răspundea unei nevoi așa de adânc simțite ... Sunt fericit că pot astăzi dărui Universității Noastre acest încăpător locaș pentru cultura tinerelor generații, hărăzind totodată scumpei Noastre Capitale o clădire care face cinste celor ce au executat-o și vrednică de înaltul ei scop"[13]. Cu același prilej, la München s-a bătut o medalie, operă·a sculptorului H.Swegerle, având pe avers efigia regelui Carol I și pe revers imaginea clădirii[14]. Cu inaugurarea din 9 mai 1914 și acel ultim discurs în public al Regelui Carol I, care rămâne ca un testament al său, se încheie prima perioadă a acestei instituții regale.

La 3 februarie 1895 se promulgă, prin Înaltul Decret Regal, nr.493, primul regulament de organizare și administrație al Fundației. El a fost elaborat de Take Ionescu, ministru al Cultelor și Iinstrucțiunii Publice, pe baza propunerilor lui Ion Kalinderu și Titu Maiorescu. În articolul 4 al regulamentului se stipula: "Administrația Fundației este încredințată unui

director, numit pe trei ani, prin decret regal, după propunerea ministrului instrucțiunii publice și asistat de un comitet de trei membri, compus din: Rectorul Universității din București; Rectorul Universității din Iași; o persoană desemnată de Augustul Fondator. Însărcinarea membrilor comitetului este onorifică. Comitetul poate delibera cu doi membri. El va fi prezidat de cel mai în vârstă"[15].

Regulamentul va suferi unele modificări aduse de ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice din 1898 în conlucrare cu rectorul Universității din București, Constantin Dimitrescu - Iași. Astfel, în noul regulament promulgat prin Înaltul Decret Regal nr.2912 din 5 octombrie 1898 și publicat în Monitorul Oficial nr. 151 din 10 octombrie, se specificau următoarele: "administrarea Fundațiunii este încredințată, sub înalta priveghiere a Rectorului Universității din București, unui Bibliotecar numit prin Decret Regal, după propunerea Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice"[16].

O nouă și consistentă modificare va suferi Regulamentul, odată cu inaugurarea noului local, în anul 1914. Sancționat prin Înaltul Decret Regal nr.1080 din 13 martie 1914 și publicat în Monitorul Oficial nr.1 din 1 aprilie a.a., noul regulament cuprindea 25 de articole structurate în patru capitole: Scopul și organizarea; Biblioteca; Burse și subvenții, Bugetul, prin care era creat noul cadru de funcționare al Fundațiunii[17].

Un loc aparte îl ocupa în acest regulament art.9 referitor la atribuțiile Directorului Fundațiunii, care de-a lungul istoriei acestui așezământ a jucat un rol foarte important.

La conducerea Fundației Universitare Carol I s-au succedat personalități de marcă ale vieții culturale și științifice românești, cum au fost: Titu Maiorescu - rector al Universității București, Nicolae Culianu - rector al Universității Iași, Ion Kalinderu - administrator al Domeniilor Coroanei - membri ai primului Comitet; Constantin Rădulescu-Motru - bibliotecar al Fundației din 1895; G.Dem Teodorescu - director al Fundației Universitare din 1895; C.Dimitrescu-Iași - rector al Universității București - Director al Fundației Universitare Carol I din 1899 până în 1911; bibliotecar a fost numit din 1899 Alexandru Tzigara - Samurcaș, care a activat până în anul 1933. Sursa principală de constituire a patrimoniului Fundației Universitare Carol I și îndeosebi a fondului de carte l-au reprezentat donațiile, începând cu fondatorii acestui așezământ, continuând cu instituții particulare și de stat și mergând până la persoane particulare, îndeosebi cele care au jucat un rol însemnat în viața culturală și politică a țării.

Pe o placă de marmoră aflată în partea dreaptă a firidei în care se află bustul Regelui Carol I, realizat de sculptorul Wladimir C.Hegel în 1905 la comanda Ministerului Culturii și Instrucțiunii Publice, se află următoarea inscripție: "DONATORI/M.S.Regina Elisaveta/M.S.Regina Elisaveta a Greciei/Elena Dr.Turnescu/Evloghie Gheorghief/Anna C.Popovici/Dragomir Demetrescu/Societatea Dacia Română/Deutsche Bank/"[18].

Se impune a fi menționat în acest context și faptul că preocuparea familiei regale întemeietoare pentru Fundația Universitară Carol I s-a manifestat chiar și după trecerea lor în neființă.Prin testamentul său, scris la 14/26 februarie 1899 și deschis în 1914, Carol I lasă Fundațiunii Universitare, pentru sporirea capitalului șase sute mii lei iar Regina Elisabeta lăsa în 1916 aceluiași așezământ un legat de 100.000 lei[19].

Între principalii donatori de carte, în primul rând trebuie menționată Academia Română, care în perioada 1891-1933 a donat Fundației Universitare Carol I un număr de 6805 volume și broșuri. De altfel, cu ocazia participării la una din ședințele solemne ale Academiei Române, în ziua de 17/29 martie 1895, Carol I mulțumea pentru grija ce a avut-o Academia Română "de a trimite toate publicațiunile sale Fundațiunii Mele Universitare"[20]. Continuând enumerarea, menționăm Casa Școalelor, Facultatea de Medicină din București, Ministerul de Instrucție și al Artelor din Franța (1074 volume - istorie, artă, știință); Ion A.Cantacuzino (1557 volume - filozofie și literatură), Titu Maiorescu (4991 volume și broșuri - literatură, istorie, filozofie, românești și străine), prof.Ion Bogdan (3162 volume); Emanoil Porumbaru (6874 volume - istorie și diplomație), Theodor Rosetti (2081 volume și broșuri - juridice, sociale, literare, artistice), Alexandru Socec (928 volume - istorie, enciclopedii), Dinu Brătianu (1354 volume - medicină) și multe altele[21]. Desigur că numărul donatorilor și al donațiilor este foarte mare, intrând în posesia Fundațiunii exemplare deosebite, rarități din domeniul literar, istoric, artistic, juridic, economic, științific. În cadrul bibliotecii, în semn de mulțumire și pentru a eterniza numele donatorilor s-a dispus ca pe lângă ștampilarea cărților cu numele celui ce le-a donat, pe lângă înscrierea în inventar și publicarea lor în rapoartele anuale și Monitorul Oficial, volumele au fost grupate în rafturi în depozite, punându-se plăcuțe cu numele donatorului[22].

Din această succintă prezentare a Fundațiunii Universitare Carol I, nu poate să lipsească mențiunea specială asupra personalității lui Alexandru Tzigara-Samurcaș, a cărui viață și activitate aproape că s-au identificat cu cea a Fundației. Articolele și rapoartele întocmite de acesta de-a lungul anilor se pot constitui într-o adevărată istorie a Fundației având în vedere studiile și pregătirea sa la Universitatea și Bibliotecile Imperiale din Berlin. Alexandru Tzigara-Samurcaș a fost numit bibliotecar al Fundației în ziua de 1 ianuarie 1899, prin Înaltul Decret Regal nr.50 din 5 ianuarie 1899, publicat în Monitorul Oficial nr. 224 din 13/24 ianuarie a.a.,contrasemnat de ministrul instrucției, Spiru Haret[23]. Prin regulamentul din 1914 se aduceau modificări modului de conducere al Fundației, prin înființarea postului de Director. Articolul 9 al Regulamentului menționa: "Directorul Fundațiunii, numit conform articolului 5, are conducerea efectivă și răspunderea administrației Fundațiunii, semnând și intervenind în numele ei." El aplică regulamentul de față, astfel ca scopul pentru care a fost înființată instrucțiunea să fie îndeplinit[24]. Articolul cuprindea în continuare multe alte

obligații și răspunderi ce reveneau directorului Fundației, astfel încât cel ce îndeplinea acest rol se identifica de fapt cu așezământul pe care-l conducea. A fost cazul lui Alexandru Tzigara-Samurcaș, care a îndeplinit această funcție până în anul 1933, când s-a schimbat și statutul Fundațiunii Universitare Carol I, așezământul devenind parte a Uniunii Fundațiilor Culturale Regale, alături de Fundația Regele Ferdinand I din Iași, de Institutul de Cercetări Științifice Regele Carol al II-lea din Cluj și de Fundația de Literatură și Artă Regele Carol al II-lea[25].

Concluzionând asupra celor prezentate în paginile anterioare putem spune că Fundația Universitară Carol I

- a fost un adevărat focar al culturii și științei românești, alături de cele două Universități de la Iași și București și de Ateneul Român.
- aici s-au format și apoi au contribuit la dezvoltarea ulterioară a așezământului numeroase personalități, generații de intelectuali de seamă ai României.
- a constituit și poate constitui și acum un exemplu semnificativ pentru ceea ce însemna societatea civilă românească la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, având în vedere faptul că Fundația a apărut și s-a dezvoltat ulterior datorită inițiativelor și donațiilor unor persoane sau instituții preocupate de dezvoltarea culturală a României.
- în sfârșit, dar nu în ultimul rând, clădirea Fundației Universitare Carol I este un monument istoric reprezentativ, o expresie a amplei dezvoltări a arhitecturii și construcțiilor în România acelei perioade, fiind de fapt, o bijuterie arhitecturală a Capitalei.

NOTE

1. Alexandru Tzigara-Samurcaș, Fundația Universitară Carol I, în Boabe de grâu, an III, 1932, p.193.
2. Ibidem
3. Alexandru Tzigara-Samurcaș, Fundația Universitară Carol I. 1891-1931, ed. Socec et Co.S.A., București, 1933, p. 2. Volumul se află în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României, inv. 8019. Are o dedicație autografă a lui Al. Tzigara-Samurcaș, datată mai 1936.
4. Ion Mamina, Ion Bulei, Guverne și guvernanți. 1866-1916, București, 1994, p.240-241.
5. Alexandru Tzigara-Samurcaș, op.cit., p.3.
6. Ibidem, p.34
7. Ibidem
8. Gheorghe Crutzescu, Podul Mogoșoaiei, București, 1987, p.311.
9. Cuvântările regelui Carol I. 1866-1914, vol.II, 1887-1914, București, 1939, p.157-158.
10. Alexandru Tzigara-Samurcaș, op.cit., București, 1933, p.15.

11. Ibidem
12. Gheorghe Crutzescu, op.cit., p.199.
13. Cuvântările regelui Carol I. 1866-1914, ..., p.485.
14. În M.N.I.R., nr.inv.648.
15. Alexandru Tzigara-Samurcaș, Fundația Universitară Carol I, 1891-1931, p.4
16. Ibidem, p.9
17. Ibidem, p.17-21.
18. Ibidem, p.51.
19. Ibidem, p.90-91; Boris Crăciun, Regii și Reginele României, Iași, 1996, p.65.
20. Cuvântările M.S.Regelui Carol I către Academia Română. 1867-1913. Adunate și retipărite de Dimitrie A.Sturdza, București, 1913, p.159.
21. Alexandru Tzigara-Samurcaș, Fundația Universitară Carol I, 1891-1931, Buc., 1933, p.61-62.
22. Ibidem, p.62.
23. Ibidem, p.9.
24. Ibidem, p.18.
25. Fundații Regale, în Boabe de grâu. Revistă lunară ilustrată de cultură, an IV, 1933, p.570-571.

LA FONDATION UNIVERSITAIRE "CHARLES Ier". QUELQUES CONSIDERATIONS

- Résumé -

La Fondation Universitaire "Charles Ier", creée en 1891 par la volonté et la contribution du roi Charles Ier, a joué un rôle très important dans la vie culturelle de la Roumanie, dans la formation de plusieures générations d'intellectuels distingués. L'institution culturelle "La Fondation Universitaire Charles Ier" s'est développée sans cesse, devenant une des plus grandes bibliothèque avec un fond de livres dex grande importance.

Le bâtiment de la Bibliothèque Universitaire Charles Ier a été élevé en étapes; commencé en 1891-1895 il a été finalisé en 1914 d'après les plans de l'architecte français Paul Gottereau. Le Palais de la Fondation Universitaire "Charles Ier" constitue l'un des plus représentatifs monuments architecturaux de la Capitale.